

Припускаючи, що індивідуальний рівень тривожності особистості детермінується і підтримується ступенем її адаптаційної самоактивізації, ми вважаємо продуктивним шляхом попередження дезадаптації не зниження надлишкового активаційного потенціалу тривожності, а доцільне його спрямування.

Отже, можемо підсумувати, що особистісна тривожність як психологічний феномен є складним функціонально-детермінованим утворенням, що фіксується на психофізіологічному, індивідуально-психологічному та особистісному рівнях психічної активності та демонструє схильність особистості до антиципації найбільш релевантних її самооцінці «загроз».

ЛІТЕРАТУРА

1. Kaluzhnaya E. N. Functional model of anxiety as stable features of personality. *Проблеми сучасної психології*: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України та Державного вищого навчального закладу «Запорізький національний університет». Запоріжжя: ЗНУ, 2015. № 2 (8). С. 97-102.
2. Калюжна Є.М. Функціональна структура тривожності особистості. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Київ: Гнозис, 2016. Вип. 36, Том 1(17). С. 158-165.

Олександра ЯНКОВИЧ

*доктор педагогічних наук, професор, Куявсько-Поморська Академія, м. Бидгощ,
Польща*

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира
Гнатюка, м. Тернопіль, Україна*

ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ КУЛЬТУРИ МИРУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

З часу виникнення людської цивілізації немає важливішої проблеми, ніж збереження миру. З плином тисячоліть змінюються технології, медіа, підходи до

освіти тощо. Залишається незмінним жахливе обличчя війни, яка несе руйнування, страждання, смерті, а в умовах сьогодення – ще й екологічні катастрофи.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну посилило актуальність формування особистості вчителя на ідеях миру, адже саме педагог є провідником дітей у світі вічних цінностей. Від рівня сформованості його виховних якостей та ідеалів залежить майбутнє суспільства. Проблеми підготовки вчителя до професійної діяльності на ідеях миру є важливими також у державах Європейського Союзу. Усебічну допомогу Україні в захисті її незалежності з перших днів повномасштабної війни надає Польща. Отже, доцільно дослідити, як в Україні та Польщі відбувається формування особистості вчителя, який виховуватиме миролюбних громадян.

Проблеми освіти для миру в контексті професійного розвитку вчителів студіюють українські науковці, а саме: І. Андрощук, А. Дем'янчук, О. Дубасенюк, О. Марчук, О. Петрук, М. Постолук, О. Семенов, Л. Хомич та ін., а також такі польські вчені, як Е. Вишневська (E. Wiśniewska), С. Квятковський (S. Kwiatkowski), Я. Лащик (J. Łaszczuk), Ч. Плевка (Cz. Plewka), Е. Салата (E. Sałata), Й. Яроцька-Песик (J. Jarocka-Piesik), Й. Шемпрух (J. Szempruch), Ф. Шльосек (F. Szlosek) тощо.

У контексті дослідження важливо зазначити вагомий внесок С. Дем'янчука, який обґрунтував концептуальні засади педагогіки миру, створив наукову школу цієї педагогіки [2, с. 19]. Група вчених Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука відобразила здобутки миролюбної діяльності закладу, як-от: на кафедрі педагогіки створено лабораторію «Виховання учнівської і студентської молоді на ідеях миру в освітньому процесі школи і закладу вищої освіти»; у зоологічному музеї, який функціонує на педагогічному факультеті, також експонуються «бойові трофеї», привезені із зони бойових дій. Під час проведення екскурсій акцент робиться на необхідності збереження миру [1, с. 25].

Водночас учені недостатньо відобразили порівняльний аспект формування в майбутніх учителів в Україні та Польщі культури миру, зокрема в умовах воєнного стану, що був оголошений в Україні у лютому 2022 р. після повномасштабного вторгнення росії.

Оскільки сучасна цивілізація наповнена агресією, суспільною напруженістю та мілітарними загрозами, освіта для миру є актуальною і в Україні, і в Польщі. Ч. Плевка (у контексті дефініції ООН) це поняття визначив так: процес пропагування знань, умінь, переконань і цінностей, які зумовлюють протидію виникненню конфліктів і насильства, мирне вирішення конфліктів і створення сприятливих умов для миру як у вимірі інтраперсональному, інтерперсональному, міжгруповому, так і національному та міжнародному [7, с. 10]. На думку вченого, основним завданням освіти для миру (як формальної, так і неформальної), яка надається дітям, молоді та дорослим, є підвищення обізнаності про необхідність уживання заходів у глобальному масштабі для справедливості, рівності та поваги до прав людини відповідно до принципів Декларації ООН про виховання суспільства в дусі миру, а також Загальної декларації прав людини [7, с. 10].

І в Польщі, і в Україні існує запит на вчителя, який, реалізуючи освіту для миру, діє неформально, працює інноваційно, відкритий до змін у національній та міжнародній ситуації, виходить за межі того, що він знає і що може зробити [7, с. 16].

Такого вчителя необхідно готувати у ЗВО, формуючи в нього культуру миру, здатність використовувати різноманітні методи й засоби, щоб її виховувати в здобувачів.

«Ідея культури миру вперше була висунута на Міжнародному конгресі ЮНЕСКО з проблем миру, що відбувся у Кот-Д'Івуар в 1989 р.», – виявила О. Дубасенюк [3, с. 27]. «З того часу зміст поняття культури миру значно розширився, доповнився новими складовими», – зазначила вчена [3, с. 27].

У контексті формування культури миру в Україні, де сьогодні триває війна, поширюється миротворчий рух «як комплекс заходів різноманітного характеру –

патріотичного, освітнього, екологічного, спортивного, благодійного, спрямованого на всебічний розвиток учнівської та студентської молоді» [3, с. 9]. Зокрема, активно реалізуються Всеукраїнські проєкти «Школа миру», «Юні миротворці», які проводяться під егідою Асоціації ветеранів миротворчих місій ООН в Україні [3, с. 19].

Творцем культури миру в шкільному середовищі і в Україні, і в Польщі повинен стати вчитель [9]. У процесі його підготовки відводиться вагома роль виконанню цієї відповідальної і креативної місії.

Потенціалом для формування в майбутнього вчителя культури миру передусім володіють педагогічні дисципліни, зокрема історія педагогіки (історія виховання). Під час її студіювання як польські, так і українські студенти дізнаються про вплив війни на долю видатних педагогів Я. А Коменського, Я. Корчака, М. Монтессорі, В. Сухомлинського тощо, про їхню діяльність і твори, спрямовані на «удосконалення справ людських», вирішення конфліктів мирним шляхом. Вивчення історії педагогіки дає змогу переконатися, що низка ідей минулого не втрачає актуальності з плином часу, навіть століть. Наприклад, у 1515 р. Е. Роттердамський, виступаючи як критик війни, зазначив: «Є в світі нещастя, якого слід завжди наполегливо уникати. Треба захищатись від нього всіма засобами, відганяти його від себе з усіх сил. Цим лихом є війна. Немає воістину речі згубнішої, злочиннішої, небезпечнішої за неї. Вона наносить людям найболючіші рани. Вона проймає їх найбільшою огидою, будить в них невимовну відразу» [4, с. 5]. Аналізуючи ці роздуми, можемо припустити, що це написано сучасником.

Потенціалом щодо формування миролюбної особистості володіють не лише педагогічні, а й психологічні, історичні, біологічні та інші дисципліни. Наприклад, війна впливає на реалізацію екологічної освіти майбутніх учителів. Змінюються її зміст, форми й методи, адже докільля зазнає непоправної шкоди під час війни.

Для швидкого реагування на нові загрози для навколишнього середовища, унесення відповідних змін до навчальних програм дисциплін закладів

педагогічної освіти в Україні почали з'являтися нові медіа. У цьому контексті цінність становить «Журнал про екологічні наслідки війни», перший випуск якого вийшов у липні 2022 р. [5, с. 63]

Миролюбні переконання майбутніх учителів формуються під впливом інформації про небезпечні наслідки війни: відбувається забруднення ґрунтів, повітря, зникають рідкісні представники флори і фауни, змінюються екосистеми.

У контексті формування культури миру вдосконалюються не лише зміст і засоби педагогічної освіти, а й форми та методи. Зокрема, у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка впроваджена нова форма навчання – спільні заняття зі студентами Куявсько-Поморської Академії (КПА) з м. Бидгощ (Польща). Під час таких занять студенти – майбутні фахівці дошкільної та початкової освіти – аналізують засади сталого розвитку, зокрема 17 глобальних цілей. 16 ціль – це мир, справедливість, сильні інститути. Без них не можна сподіватися на сталий розвиток. Тернопільські студенти представляють свої розробки англійською мовою, польські – польською. Варто зазначити, що між ТНПУ імені В. Гнатюка та КПА (м. Бидгощ, Польща) укладено договір про співпрацю ще в 2014 р., проте зараз вона отримала новий імпульс та збагатилася цікавими ініціативами [5, с. 64].

Ефективною є проєктна діяльність; серед популярних – теми про любов до своєї країни, про гуманізм і милосердя, спілкування «від серця до серця».

У підготовці майбутнього вчителя, вихователя вагоме місце відводиться формуванню медіакультури, критичного мислення, що дає змогу протистояти інформаційним війнам. Саме з гібридних воєн, інформаційних атак зазвичай розпочинаються активні бойові дії. У контексті реалізації медіаосвітніх технологій є невирішені проблеми, оскільки рівень сформованості медіакомпетентностей майбутніх педагогів недостатній [6, с. 270]. «Потребують ґрунтовнішого висвітлення загрози сучасних медіа для дитини» [6, с. 271]. З іншого боку, «завдяки функціонуванню мас-медій можливим стало пропагування суспільних ідей, наприклад, ідеї миру у світі, подолання соціальної нерівності або протидія суспільній ізоляції» [8, с. 210].

У формуванні культури миру вагомою є роль наукових досліджень. Завдяки науковим пошукам з'ясовано, наскільки жахливо на дітей вплинула війна: майже 40 % молодших школярів з областей, де не відбуваються воєнні дії, навіть через рік після початку війни відчували страх і тривогу [10, с. 165]. Результати досліджень засвідчують глибину трагедії українського народу, необхідність припинення воєн.

Аналіз процесів реалізації освіти для миру, формування в майбутнього вчителя культури миру дає підстави для висновку про необхідність інтеграції педагогічної, екологічної, безпекової культури та медіакультури як провідний чинник розвитку людства на засадах гуманізму й людяності, подолання воєнної загрози.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дем'янчук А. С., Марчук О. О., Мельничук Л. Б., Петрук О. М. Виховання в дусі миру як пріоритетний напрям роботи викладачів Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. 2018. Вип. 2. С. 21–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prpg_2018_2_5.

2. Дем'янчук А. С. Степан Якимович Дем'янчук – основоположник педагогіки миру. *Вища освіта України* (Додаток 1). Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології»: у 2-х т. Т. 1. С. 19–22.

3. Дубасенюк О. Миротворча роль освіти у професійному та особистісному становленні майбутнього педагога. *Освіта для миру = Edukacja dla pokoju*: зб. наук. пр.: у 2 т. / голова редкол. Кремень В. Г. Київ: Вид-во ТОВ «Юрка Любченка», 2019. Т. 2. С. 18–32.

4. Роттердамський Еразм. Похвала Глупоті. Домашні бесіди / Перекл. з латини В. Литвинова, Й. Кобова. Київ: Основи, 1993. 319 с.

5. Янкович О. І. Особливості екологічної освіти майбутніх учителів і вихователів в умовах воєнного стану. *Наукові, методичні та організаційні*

виклики для закладів освіти та громадськості щодо екологічної освіти та виховання у воєнний і післявоєнний періоди: матеріали Міжн. наук.-практ. конф., (Тернопіль, 08–09 черв., 2023) [ред. кол.: В. М. Черняк (відп. ред.) та ін.]. Тернопіль: Вид. центр ТОКІППО, 2023. 258 С. 62–65. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/29471>

6. Янкович О. І., Біницька К. М., Очеретний В. О., Кузьма І. І. Підготовка майбутніх фахівців в університетах України та Польщі до реалізації медіаосвіти дошкільників. *Інформаційні технології та засоби навчання*. Т. 67. № 5 (2018), С. 264–276. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2323>

7. Plewka Czesław. Edukacja dla pokoju w kontekście rozwoju zawodowego nauczyciela. *Освіта для миру = Edukacja dla pokoju*: зб. наук. пр.: у 2 т. / голова редкол. Кремень В. Г. Київ: Вид-во ТОВ «Юрка Любченка», 2019. Т. 2. С. 10–18.

8. Sałata Elżbieta, Jarocka-Piesik Jolanta. Media a edukacja dla pokoju. *Освіта для миру = Edukacja dla pokoju*: зб. наук. пр.: у 2 т. / голова редкол. Кремень В. Г. Київ: Вид-во ТОВ «Юрка Любченка», 2019. Т. 2. С. 202–210.

9. Wiśniewska Ewa. Nauczyciel kreatorem kultury pokoju w środowisku szkolnym. *Освіта для миру = Edukacja dla pokoju*: зб. наук. пр.: у 2 т. / голова редкол. Кремень В. Г. Київ: Вид-во ТОВ «Юрка Любченка», 2019. Т. 2. С. 73–83.

10. Yankovych O. Safety culture and education of primary school students in Ukraine under martial law. *Pedagogika społeczna*. 2022. № 3 (85). P. 161–175. URL: <http://pedagogikaspoeczna.com/wp-content/uploads/2023/08/PS-3-2022-161-175.pdf>

Ірина ГРИНИК

кандидат психологічних наук, доцент, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, м. Дрогобич, Україна

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПСИХОЛОГА-ПРАКТИКА В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна є особливим викликом для працівників ризиконебезпечних професій та тих, хто працює у сфері психічного здоров'я. Психологи-практики, які